

РОЗВИТОК ІНШОМОВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано процеси соціальної адаптації студентів в умовах глобалізації. Один із шляхів успішного пристосування до реалій сучасного життя – розвиток іншомовної соціокультурної компетенції студентів, який забезпечує ефективну й активну соціальну діяльність. Розглянуто місце і роль зазначених процесів у взаємодії людини та соціального середовища. Визначено особливу функцію викладача іноземної мови під час навчання міжкультурної комунікації.

Ключові слова: соціальна адаптація, іншомовна соціокультурна компетенція, міжкультурна комунікація, гуманізація навчання.

Процеси міжкультурної інтеграції на національному та міжнародному рівнях зумовили модернізацію змісту іншомовної освіти в Україні. Іноземна мова є, по-перше, засобом пізнання світу, залучення до цінностей, створених іншими народами, а по-друге, це шлях до відкриття унікальності та своєрідності власної культурної самобутності. На сьогодні в українській системі іншомовної освіти відбулися значні позитивні зміни: суттєво змінився соціокультурний контекст вивчення іноземних мов, значно збільшилися їхні навчальна та самоосвітня функції у ВНЗ, їх професійна значущість на ринку праці в цілому, що, у свою чергу, привело до посилення мотивації до вивчення мов.

Якщо у попередні десятиліття коло людей, у яких була необхідність спілкування іноземною мовою, було обмеженим, то на сьогодні ситуація суттєво змінилася. Геополітичні, комунікаційні та технологічні зміни у суспільстві втягнули як у безпосереднє, так і в опосередковане спілкування достатньо велику кількість людей найрізноманітніших професій, різного віку та інтересів. Відповідно, збільшились і потреби у використанні іноземних мов. Особливо актуальним став інтерактивний підхід до вивчення іноземних мов у ВНЗ, а саме розвиток таких компетенцій, як мовна, мовленнєва, соціокультурна тощо.

Для розвитку сучасної іншомовної освіти необхідні міжпредметна інтеграція, багаторівневий підхід до вивчення іноземних мов, варіативність, орієнтація на міжкультурний аспект оволодіння мовами.

На думку сучасних учених, шлях до розв'язання більшості глобальних проблем полягає “у зближенні різних соціальних систем з їх наступним синтезом у змішаному суспільстві”, що поєднує в собі “позитивні риси кожної з них за допомогою лібералізації та плюралізму” [1, с. 92]. Процеси інтеграції прискорюють динаміку суспільства й зумовлюють постійний взаємозв'язок і зміни в усіх сферах суспільного життя, які також спричиняють соціальні наслідки. Так, О. Зеленська наполягає, що потреба у висококваліфікованих спеціалістах підвищує вимоги до інтелектуальної підготовки кадрів. За таких обставин перед особистістю виникає потреба у здобутті нових знань для того, щоб відповідати вимогам сучасності [3, с. 43–44]. Т. Зюзіна вважає, що

міжкультурна компетенція допомагає особистості розуміти свою культуру і її зв'язок з іншими культурами, тобто ідентифікувати свою належність до певної лінгвоетнокультурної спільноти, адекватно й ефективно взаємодіяти з партнерами, які належать до інших лінгвоетнокультурних спільнот [5, с. 94].

Р. Гришкова зазначає, що міжкультурна обізнаність допомагає усвідомити та зрозуміти зв'язки між “рідним” світом і “світом носіїв мови, що вивчається” [2, с. 232]. Знання іноземних мов, уміння спілкуватися, розуміння й шанобливе ставлення до культури інших народів завжди стануть у пригоді та допоможуть вижити у цьому світі. Такої самої думки дотримується О. Зубра, який вважає, що “освіта і вдосконалення культури особистості пов'язані з розширенням меж соціалізації, набуттям широкої гуманітарної культури” [4, с. 31].

Мета статті полягає у висвітленні умов для розвитку іншомовних здібностей студентів як чинника соціальної адаптації особистості в епоху глобалізації.

У наші дні завдання ВНЗ – підготовка не лише спеціалістів, а й людей, які зможуть почуватися впевнено у світі безперервних технологічних змін, у світі, де достатньо часто доведеться стикатися із ситуаціями вибору та прийняття рішень, які стосуються життєвих інтересів багатьох людей. Таким чином, у сучасному суспільстві у вищій освіті дві функції: традиційна (пов'язана з підготовкою спеціалістів), гуманітарна (пов'язана з розвитком людської особистості).

Особлива роль у формуванні іншомовної соціокультурної компетенції у студентів належить іноземним мовам, за допомогою яких і відбувається безпосередній чи опосередкований діалог культур – рідної й іноземної. Іноземна мова в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальненого пізнання дійсності та міжкультурної комунікації. Комунікативно-культурологічна концепція навчання ґрунтується на ідеї взаємопов'язаного вивчення мови та культури, що передбачає формування не лише мовленнєвої компетенції, а й комунікативно-культурологічної, яка стає стратегією й основною метою вивчення іноземних мов. Навчальні матеріали, розмовні теми мають розкривати культуру як глобальне явище, інтегрувати різні галузі наукового пізнання і, таким чином, розвивати когнітивні якості особистості, гуманістичне мислення, підвищувати естетичну культуру та сприяти духовному вдосконаленню особистості. Сформована комунікативно-культурологічна компетенція постає необхідною умовою для соціальної адаптації особистості в полікультурній спільноті. В умовах глобалізації без знання культурних норм і цінностей європейських народів, без володіння іноземними мовами молода людина може залишатися пасивною, не конкурентоспроможною та неспроможною реалізувати свій потенціал.

Володіння іноземною мовою має розглядатися не як бажаний, а як обов'язковий елемент професійної культури спеціаліста з вищою освітою. Таким чином, ефективно розв'язання професійного, виховного, освітнього

та розвивального завдання навчання іноземної мови вимагає знань історичних, культурних, релігійних, політичних, економічних тощо особливостей різних країн. Визначена особливість зумовлює статус іноземної мови як дисципліни, яка сприяє гуманізації навчання.

Саме викладач у нових умовах має адекватно визначитись у розмаїтті методичних концепцій, існуючих підручників і посібників та обрати ті, які найбільше відповідають сучасним освітнім реаліям й умовам, у яких здійснюється навчання іноземної мови в конкретному вищому закладі освіти. Він також має враховувати основні потреби сучасного етапу соціально-історичного розвитку держави та регіону у фахівцях, які досконало володіли б іноземною мовою, їхній рівень соціокультурних знань про країну, мова якої вивчається, має дати би їм можливість почуватися комфортно в тій країні, яку потрібно було б відвідати з певною метою [2, с. 298].

Сучасні вимоги до володіння іноземною мовою зумовлюють зміни в організації та проведенні практичних занять, на яких мають переважати групові, парні, командні форми роботи у поєднанні із самостійною роботою студентів. На старших курсах студентам доцільно практикуватися у проведенні презентацій, підготовці й організації переговорів, написанні офіційних листів, рекламацій, інших документів [2, с. 307–308].

Тісний зв'язок і взаємозалежність викладання іноземних мов і міжкультурної комунікації очевидні. Кожен урок іноземної мови – це поєднання культур, це практика міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ і культуру: за кожним словом стоїть зумовлене національною свідомістю (знову ж іноземною, якщо слово іноземне) уявлення про світ. Таким чином, абсолютно змінилися мотиви вивчення мови: їх потрібно вивчати функціонально, у плані використання у різних сферах життя суспільства: у науці, техніці, економіці, культурі тощо; а також для використання в різних сферах життя суспільства як засобу реального спілкування з людьми з інших країн.

Рівень знання іноземної мови студентом залежить не тільки від його безпосереднього контакту з викладачем. Для того щоб навчити іноземної мови як засобу спілкування, потрібно створювати обстановку реального спілкування, налагоджувати зв'язок викладання іноземних мов із життям, активно використовувати іноземні мови в реальних ситуаціях. Це можуть бути наукові дискусії іноземною мовою із залученням зарубіжних фахівців, реферування й обговорення іноземної наукової літератури, читання окремих курсів іноземними мовами, участь студентів у міжнародних конференціях, робота перекладачем, яка саме і полягає в спілкуванні, контакті, здатності зрозуміти і передати інформацію.

Максимальний розвиток комунікативних здібностей – основне, перспективне, але дуже нелегке завдання, яке стоїть перед викладачами іноземних мов. Для його розв'язання необхідно освоїти і нові методи викладання, спрямовані на розвиток усіх чотирьох видів володіння мовою, і принципово нові матеріали, за допомогою яких можна навчити людей спілкуватися. При цьому з усіх старих традиційних методик треба відібрати все

найкраще, корисне із практики викладання. Актуальне завдання навчання іноземних мов як засобу комунікації між представниками різних народів і культур полягає в тому, що мови мають вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, які спілкуються цими мовами.

Навчити людей вільно спілкуватися (усно і письмово), розуміти іноземну мову – це важке завдання, ускладнене ще й тим, що спілкування не просто вербальний процес. Його ефективність, крім знання мови, залежить від багатьох факторів: умов і культури спілкування, правил етикету, знання невербальних форм вираження (міміки, жестів), наявності глибоких фонових знань та ін. Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур, потрібно також подолати бар'єр культурний. Кожна культура має свої національно-специфічні компоненти, які й створюють проблеми міжкультурної комунікації [6, с. 70].

Навчання міжкультурної комунікації не може існувати без включення лінгвокраїнознавчого аспекту в процес навчання. Але в основі навчання повинне мати не лише інформативний компонент, сучасне викладання іноземних мов неможливе без прищеплення студентам іншомовної культури. У самому понятті міжкультурної комунікації закладена рівноправна культурна взаємодія представників різних лінгвокультурних спільнот з урахуванням їхньої самотності та своєрідності, що приводить до необхідності виявлення загальнолюдського на основі порівняння іншомовної та власної культур. Такий підхід сприяє всебічному розвитку особистості й духовних цінностей студентів.

Вивчення іноземної мови закладає основи іншомовної мовленнєвої діяльності, а також є додатковим засобом розширення кругозору, збагачення знань студентів, допомагаючи краще зрозуміти загальнолюдські засоби спілкування, які мають міжособистісну і міжкультурну спрямованість. Це сприяє формуванню здатності не тільки здобувати, а і закріплювати знання, виробляти комунікативні вміння та навички. А створення ситуацій автентично-проблемного характеру вимагає від студентів самостійного прийняття рішень, знаходження різних засобів і методів розв'язання поставлених проблем. Це вимагає більш ефективних прийомів навчання: актуальним є використання творчих, інтерактивних, проєктивних, інноваційних методик, однією з особливостей яких є пошук і наявність поставленої проблеми і завдання з її розв'язання. Іноземна мова виявляє великі розвивальні, виховні та культурологічні можливості [1, с. 93].

Для України, яка намагається інтегруватися у міжнародний простір, особливо важливим є створення умов для оволодіння іноземною мовою. Якщо раніше іноземна мова вивчалася лише для здобуття певних знань і була одним з обов'язкових предметів шкільної програми, то з появою спеціалізованих шкіл та з змінами в суспільстві метою вивчення іноземної мови стало оволодіння нею як засобом міжособистісного спілкування відповідно до соціального замовлення.

Глобалізація з її суперечливими явищами, які мають тенденцію до посилення, висуває перед освітою складне завдання: підготувати молоде покоління до життя в умовах полікультурного простору, виробити уміння спілкуватися і співпрацювати з людьми різних національностей. Метою комунікативно орієнтованого навчання є оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. Об'єднання європейських країн у Європейський Союз, створення спільного ринку, інтернаціоналізація промислових підприємств, мобільність і багатомовність у Європі зумовили різке підвищення зацікавленості до вивчення іноземних мов як інструменту комунікації. Той факт, що сучасні студенти у майбутньому можуть працювати на міжнародних підприємствах, застосовуючи на практиці знання іноземних мов, і пов'язана із цим потреба у вихованні в них єдності, відкритості, зацікавленості мовою та культурою інших народів і поваги до них, надають вивченню іноземної мови політичного значення.

Процес вивчення іноземних мов значно впливає на ментальність особистості. Завдання викладача – виховання гідності та самоповаги, вміння відстоювати свої національні цінності, не вважати їх гіршими за цінності інших народів, спрямовувати увагу студентів на світові культурні надбання. Це надасть можливість долучитися до світової цивілізації й не втратити національної ідентифікації.

Висновки. Отже, враховуючи сучасний стан міжнародних зв'язків у різноманітних сферах життя, вихід України в європейський і світовий простір, необхідно розглядати іноземну мову як важливий засіб міжкультурного спілкування. Завданням сучасної вищої школи є формування в студентів такого рівня знань, умінь і навичок, який дав би їм можливість практично підтримувати спілкування з носіями мови на комунікативно достатньому рівні. Вивчення мов має обов'язково містити міцний соціально-культурний компонент. Культурне розмаїття мов має бути важливим засобом збереження людських цінностей.

Список використаної літератури

1. Бабенко Т. Навчання іноземних мов як чинник соціальної адаптації особистості в добу глобалізації / Т. Бабенко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2009. – № 3. – С. 90–94.
2. Гришкова Р.О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : монографія / Р.О. Гришкова. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.
3. Зеленська О.П. Формування іншомовної соціокультурної компетенції курсантів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України на заняттях з іноземної мови / О.П. Зеленська // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – 2010. – № 55. – С. 42–45.
4. Зубра А.С. Культура личности как духовная ценность : пособие для педагогов, воспитателей, студентов / А.С. Зубра. – Мн. : Университетское, 2001. – 184 с.
5. Зюзіна Т. Науки про культуру та мистецтво в структурі гуманітарної університетської освіти: аналіз зарубіжних тенденцій / Т. Зюзіна // Вища школа. – 2005. – № 5. – С. 89–103.
6. Ізмайлова О.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції як структурного компоненту комунікативної культури студентів мовних ВНЗ / О.А. Ізмайлова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – Вип. 17. – С. 66–72.

Гиренко И.В. Развитие иноязычных способностей студентов как условие социальной адаптации личности

В статье анализируются процессы социальной адаптации студентов в условиях глобализации. Одним из путей успешной адаптации к реалиям современной жизни является развитие иноязычной социокультурной компетенции, которое обеспечивает эффективную и активную социальную деятельность. Рассматривается место и роль указанных процессов во взаимодействии человека и социальной среды. Определяется особая функция преподавателя иностранного языка при обучении межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: социальная адаптация, иноязычная социокультурная компетенция, межкультурная коммуникация, гуманизация обучения.

Hyrenko I. The development of foreign language skills of students as a condition for social adaptation of the individual

Processes of students' social adaptation in the context of globalization are analyzed. One of the ways of successful adaptation to realities of modern life is the development of foreign sociocultural competence that ensures effective and active social activities. Place and role of the processes mentioned above in the interaction of a person and social environment are considered. Special function of the foreign language teacher when teaching intercultural communication is determined.

Key words: social adaptation, foreign sociocultural competence, intercultural communication, humanization of education.